

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ
КРЕМЕНЧУЦЬКИЙ ЛЬОТНИЙ КОЛЕДЖ**

Циклова комісія економіки та управління

ТЕКСТ ЛЕКЦІЇ

навчальної дисципліни «Основи економічної
теорії» обов'язковий компонент
освітньо-професійної програми
першого (бакалаврського) рівня освіти

Аеронавігація

**за темою № 8 - Показники макроекономіки. Макроекономіка і теорія
макроекономічної нестабільності**

Харків 2022

ЗАТВЕРДЖЕНО

Науково-методичною радою
Харківського національного
університету внутрішніх справ
Протокол від 26.09.2022 № 9

СХВАЛЕНО

Методичною радою
Кременчуцького льотного
коледжу
Протокол від 19.09.2022 № 2

ПОГОДЖЕНО

Секцією науково-методичної ради
ХНУВС з гуманітарних та соціально-
економічних дисциплін
Протокол від 23.09.2022 № 9

Розглянуто на засіданні циклової комісії економіки та управління,
протокол від 29.08.2022 № 2

Розробники: викладач циклової комісії економіки та управління, к.е.н.,
спеціаліст вищої категорії, викладач - методист, Пушкар О. І.

Рецензенти:

1. Викладач циклової комісії економіки та управління КЛК ХНУВС, к.е.н., старший викладач Цимбалістова О.А.
2. Зав. кафедри міжнародних економічних відносин та адміністрування, к.е.н., доцент КІ ВНЗ «Університет ім. А. Нобеля» Єфременко А.Г.

План лекцій:

1. Сутність національного рахівництва.
2. Методика розрахунку основних макроекономічних показників.
3. Макроекономічна нестабільність: циклічність розвитку ринкової економіки.
4. Зайнятість та безробіття.
5. Інфляція ті її види. Антиінфляційна політика держави.

Рекомендована література:**Основна література:**

1. Білецька Л.В., Білецький О.В., Савич В.І. Економічна теорія: політекономія, мікроекономіка, макроекономіка – К.: ЦНЛ., 2018.- 688с.
2. Горлач М.І., Соколов М.О., Кримов М.І., Лисенко С.Ф. та ін.. Економічна теорія: підручник для вищої школи – К.: ЦУЛ., 2017.-532с.
3. Базилевич В.Д. Економічна теорія: Політекономія: Навчальний посібник – К.: Знання, 2014. – 711 с.
4. Базилевич В.Д. Економічна теорія: політекономія: практикум: Навчальний посібник – К.: Знання, 2013. – 496 с.
5. В.Д. Лагутін, Ю.М. Уманців, Т.А. Щербакова та ін. Економічна теорія : підручник – Київ : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2017. – 608 с.
6. Моцелюк Н.В. Політична економія. Економічний розвиток. Сучасні економічні системи. Світове господарство: Навчальний посібник – К.:ЦУЛ, 2014.-168с.
7. Осецький В.Л. Політекономія: Навчальний посібник – К.: НАУ, 2013. – 380 с.
8. Семененко В.М., Коваленко Д.І. Економічна теорія: Політекономія: Навчальний посібник – К.: ЦНЛ., 2017.- 428с.
9. Сірко А.В. Економічна теорія: Політекономія: Підручник – К.:ЦУЛ, 2017.- 448с.
10. Старостенко Г.Г., Мірко Н.В. Політична економія: Навчальний посібник – К.: Кондор – Видавництво, 2013. – 464 с.
11. Федоренко В.Г. Політична економія: Підручник-К.: Алерта, 2015. – 487с.
12. Якобчук В.П. Економічна теорія: Навчальний посібник – К.: Ліра – К, 2015 – 408с.

Допоміжна література:

13. Базилюк А.В., Дерій Ж.В., Концева В.В., Хоменко І.О. Економічна теорія. Практикум: Навчальний посібник – К.: ЦУЛ., 2012.-312с.
14. Башнянин Г.І. Політична економія. Навчальний посібник. – К.:ЦУЛ, 2013. – 410 с.

15. Кузнєцова Л.В. Політична економія: Навчально – методичний посібник – К.: НУХТ, 2011. – 181 с.
16. Лопух К.В. Сучасний монетаризм: Монографія – К.: ЦУЛ, 2015.-272с.
17. Луценко Г.П. Курс економічної теорії: практика і теорія: Електронний посібник – Кременчук: КЛК НАУ, 2011. – 207 с.
18. Мельникова В.І. Національна економіка: Навчальний посібник – К.: ЦУЛ, 2012. – 248 с.
19. Носова О.В. Національна економіка: Навчальний посібник – К.: ЦУЛ, 2013. – 512 с.
20. Панчишин С.М. Аналітична економія: Макроекономіка і мікроекономіка: Підручник: у 2-х кн. / За ред. С.М.. — К.: Знання, 2013. 615 с.
21. Старостенко Г.Г. Національна економіка: Навчальний посібник – К.: Ліра – К, 2011. – 432с.
22. Шевченко О.О. Історія економіки та економічної думки: сучасні економічні теорії: Навчальний посібник – К.: ЦУЛ., 2012. – 280 с.

Інформаційні ресурси в Інтернеті:

23. Офіційний веб-портал Верховної Ради України. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: www.rada.gov.ua.
24. Нормативні акти України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.nau.kiev.ua.

Текст лекції:

1. Сутність національного рахівництва

В першій темі першого питання ми згадували прізвища Ж. Бодена і Кене. Ф. Кене основоположник методу національного рахівництва. Розвиток науки макроекономіки був продовжений на поч. 30-х р. ХХ ст. у зв'язку з великою депресією (1929-1934).

ЕКОНОМІЧНА КРИЗА – це хвороба економіки. Як і хворій людині хворій економіці треба поставити діагноз, тобто треба мати параметри оцінки стану економіки як стану людини. Тому було потрібно розробити систему макроекономічних показників, які показують стан економіки, і на які держава повинна впливати, виводячи економіку з кризи (активна економічна політика).

Про необхідність втручання держави у ринкову економіку під час кризи сказав Кейнс.

На перший план висувається задача комплексного макроекономічного аналізу і прогнозування, яку можна вирішити за допомогою СНД.

СИСТЕМА НАЦІОНАЛЬНОГО РАХІВНИЦТВА (СНД)- це система взаємопов'язаних макроекономічних показників та особливу форму їх представлення (балансові табл.), що відображає найзагальніші і найважливіші аспекти економічного розвитку.

НАЦІОНАЛЬНЕ РАХІВНИЦТВО – це, з одного боку, система національних рахівників, а з другого - інструмент державного регулювання макроекономічних процесів.

В перше СНР було створено для Палестини за даними 1936 р. новий стан національного рахівництва відноситься до післявоєнних років, коли необхідність відновлення зруйнованої економіки вимагала державного втручання в економіку і різкого збільшення національного або державного сектору.

Розвинуті країни розробили для себе власні СНР: Англія і Франція – 1946 р.; США – 1947 р. В 1976 р. у Франції була розширена система національного рахівництва яка і була покладена в основу сучасної СНР об'єднаних націй.

В соціальних країнах (централізоване планування) використовували власну систему рахунків, яка мала назву «Балансу народного господарства» (БНГ). Характеристикою особливостей цієї системи був розподіл суспільного виробництва на дві нерівнозначні сфери:

- матеріальне виробництво;
- нематеріальне виробництво (структура суспільного виробництва наведена в політ. Екон. Тема 5).

Відповідно до цієї концепції сукупний суспільний продукт (ССП) та національний дохід лише виробничою сферою, а продукт вироблений нематеріальними галузями економіки (житлово – комунальне господарство, побутове обслуговування) в розрахунок не брався.

Вилучення послуг зі сфери економічного виробництва в радянській системі відображало низький рівень розвитку сфери послуг, а також те що пріоритетом економічної політики було проголошено розвиток матеріального виробництва.

Після розпаду Союзу України перейшла на СНР.

2. Методика розрахунку основних макроекономічних показників

СУКУПНИЙ СУСПІЛЬНИЙ ПРОДУКТ (ССП) – (валовий продукт, валовий випуск) – вартісна оцінка товарів і послуг, вироблених протягом визначеного періоду (рік) в країні. ССП звільнений від повторного рахунку (подвійний рахунок) створює ВВП.

ВВП = ССП – повторний рахунок.

1. ВВП – це сума доданих вартостей (кінцевих продуктів), які створені всіма виробниками на території даної країни незалежно від національної приналежності факторів виробництва.

Кінцевий продукт – це те, що знаходить свого кінцевого споживача на ринку і не виконується у виробничих процесах у вигляді засобів виробництва.

Подвійний (повторний) рахунок – це урахування вартості проміжних товарів. Проміжними називаються товари, які використовуються для подальшого оброблення. Поняття подвійного рахівництва ввів на кінці 20- х на початку 30 –х р. XX ст. В.В. Леонт'єв.

За роки економічної кризи (1900 – 1999 р.) ВВП скоротився на 59,2 %, обсяг промислової продукції на 48,9%, сільське господарство – 51,5%, реальна заробітна плата в 3,82% рази, реальні виплати пенсії – в 4 рази.

В Україні від'ємний приріст ВВП почався з 1991 р. (-8,7%), а з 2000 р. почався додатний приріст ВВП (6% за 7 місяців). В 2000 р. ми перші після розпаду Союзу одержали профіцит.

2. ВАЛОВИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПРОДУКТ (ВНП) – це сума доданих вартостей (кінцевих продуктів) вироблених за визначений період (рік) національними факторами даної країни у середині і за її межами.

Американська фірма «P e r s i» виробляє і реалізує свою продукцію на українському ринку.

Вартість кінцевих вироблених благ і послуг входить у ВВП України і ВНД США, Розрахунок ВНД може проводитись наступними методами:

- за витратами;
- за доходами;
- виробничий метод- це метод доданих вартостей який дозволяє виявляти роль окремих галузей у створенні ВНП (структура народного господарства).

Як і в бухгалтерському балансі в СНР витратна частина повинна = доходній.

$$\underbrace{C + I + G + NE}_{\text{за витратами}} = \text{ВНП} = \underbrace{S + C + r + R + T}_{\text{за доходами}} + A, \text{ де}$$

C – споживчі витрати або витрати сектору домогосподарств;

I – інвестиційні витрати фірми;

G – державний сектор (державні витрати з бюджету);

NE – чистий експорт – імпорт (сальдо зовнішньо - торгівельного балансу).

Фактори виробництва:

- праця
- капітал
- земля
- підприємництво

споживання (C) і заощадження (S)

T – податки на підприємницьку діяльність;

A – амортизаційні відрахування.

Факторні доходи:

- зарплата (C+S)
- %. Прибуток (r)
- природна рента (R)
- прибуток (r) ↑- зарплата іде на

3. ЧИСТИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПРОДУКТ (ЧНП) – ВНП очищений від амортизації:

$$\text{ЧНП} = \text{ВНП} - A$$

4. НАЦІОНАЛЬНИЙ ДОХОД (НД) – це ЧНП, звільнений від непрямих податків:

$$\text{НД} = \text{ЧНП} - T$$

Національний доход складається з факторних доходів.

5. **ОСОБИСТИЙ ДОХІД (ОД)** – розраховується тому, що не всі кошти які зароблені власниками факторів виробництва можуть витрачатись на особисте споживання і заощадження.

$ОД = НД - (внески на соціальне страхування + податок на прибуток фірм + нерозподілений прибуток фірм) + трансферні платежі.$

Під трансферними платіжками розуміють односторонній потік благ, які мають пере розподільчий і безоплатний характер.

Розрізняють державні трансфертні платежі (пенсії, стипендії, допомога по безробіттю, та інша допомога з державного бюджету). Саме в них іде мова в формулі. приватні платежі не є наслідком виробництва, а виступають як передачі коштів від однієї приватної особи до іншої (допомога батьків дітям, студентам, подарунки від заможних родичів).

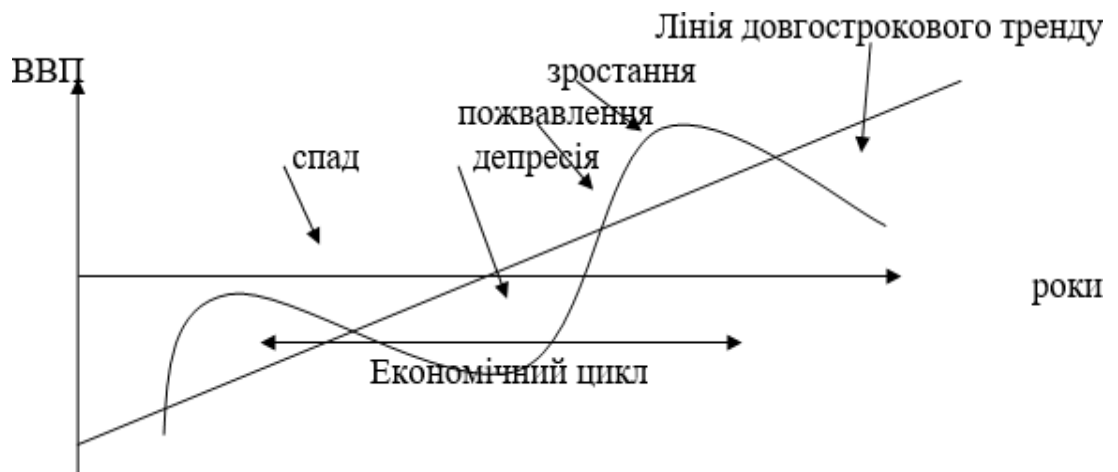
6. **ВИКОРИСТОВУВАНИЙ ДОХІД (ВД)** – це особистий дохід, звільнений від індивідуальних податків (прибутковий податок):

$ВД = ОД - Т_{інд}.$

3. Макроекономічна нестабільність: циклічність розвитку ринкової економіки

Економічний цикл (цикл ділової активності) – це періодичний підйом або спад реального ВВП на фоні загальної тенденції до зростання (лінія довгострокового тренду).

Напрямок та ступінь зміни макроекономічних показників (або показника) називають економічною кон'юнктурою.

Мал. 1 «Циклічний розвиток економіки»

Економічний цикл складається з чотирьох фаз:

- Спад виробництва (глибокий і тривалий спад – це криза);
- Депресія;
- Пожвавлення;
- Зростання.

Сьогодні деякі економісти вважають, що Україна знаходиться на фазі пожвавлення, а деякі – на фазі зростання.

Циклічний розвиток економіки має зовнішні та внутрішні причини.

Біля внутрішніх причин (в середині економічної системи):

- Зовнішні (війни, революції, міграція робочої сили, зміни цін на нафту, газ, політичні процеси; технологічні, інноваційні, наукові пориви);
- Внутрішні (оптимальна, монетарна, фіскальна політика, політика доходів, зовнішньоекономічна політика).

4. Зайнятість та безробіття

Зайнятість населення – це діяльність частини населення щодо створення суспільного продукту(НД):

- саме в цьому полягає економічна сутність зайнятості ;
- соціальна сутність зайнятості відображає потребу людини с самовираженні, в задоволенні матеріальних і духовних потреб через доход, який людина отримує за свою працю;
- демографічною сутністю зайнятості є відображення взаємозалежності зайнятості з віково-статевими характеристиками населення, його структурою.

Україна після розпаду Союзу опинилася перед необхідністю формування політики ефективної зайнятості, яка б забезпечувала створення мотиваційних механізмів високоефективної праці та соціальний захист населення при втраті робочих місць.

Ефективна зайнятість передбачає:

- скорочення важкої, примітивної, некваліфікованої праці;
- стимулювання гнучких форм зайнятості та використання робочого часу;
- зміцнення зв'язку оплати праці з кінцевим результатом;
- встановлення мінімуму і ліквідацію максимуму заробітної плати.

Стан ринку праці оцінюється за таким показником

$$B' = B / Z + B * 100\%$$

Безробіття-це економічна категорія, яка відбуває економічні відносини, щодо вимушеної незайнятості працездатного населення.

Економісти по різному пояснюють причини безробіття в ринковій економіці:

- 1)надлишок народонаселення(мальтузіанство);
- 2)ріст органічної будови капіталу(марксизм);
- 3)високий рівень заробітної плати(неокласики);
- 4)недостатність сукупного попиту (кейнсіанство).

Найбільшого поширення в Західній економічній науці одержала неокласична та кейнсіанська теорія безробіття(див.пит.2).

Види безробіття:

- 1)фрикційне, пов'язане з переміщенням людей з одного регіону в інший, зміною роботи, професій, етапом життя(вчення, нагляд за дитиною і т.д.),це добровільне безробіття;
- 2)структурне безробіття, пов'язане зі структурними змінами в економіці, як у галузевій так і в площині зміни форм власності. В ньому можна

виокремити технологічне і конверсійне безробіття. Структурне безробіття виникає тоді коли пропорція робочої сили і попит на неї не збігається;

3) циклічне, спричиняється фазою складу економічного (ділового) циклу . яка характеризується недостатністю сукупних видатків.

Повна зайнятість досягається в тому випадку коли циклічне безробіття дорівнює 0.

Рівень безробіття за повної зайнятості називають природною нормою безробіття (природне безробіття).

Слово 'природний' тут означає, що структурне і фрикційне безробіття є неминучим, тоді як циклічного безробіття можна уникнути за допомогою інструментарію макроекономічної політики.

Потенційний (природний) ВВП – це реальне ВВП за повної зайнятості, коли фактичне безробіття дорівнює природному.

5. Інфляція її види. Антиінфляційна політика держави

Інфляція – це невідповідність товарної грошової маси, що проявляється в зростанні загального рівня цін в країні. Зворотній процес – дефляція.

Інфляція – це знецінення грошей.

Інструментом вимірювання інфляції є індекси цін (Індекс цін Леспейреса, індекс Пааше, індекс Фішера).

Показником темпу приросту цін є темп інфляції:

$$T_{\text{инф}} = \frac{IC_{\text{Цан}} - IC_{\text{Цб}}}{IC_{\text{Цб}}} \times 100$$

Інфляція класифікується за різними ознаками:

1) залежно від темпів інфляція буває:

- помірна (до 10%);
- голопуюча (до 200%);
- гіперінфляція (більше 200%, в 1993 році інфляція була більше 1000%);

2) залежно від наявного прояву:

- відкрита – реальне зростання загального рівня цін;
- прихована – в умовах адміністрування цін, тобто фіксованих і регульованих, в основному проявляється в дефіциті товару (Радянський Союз).

До ознак прихованої інфляції належать:

- тимчасове замороження доходів і цін;
- запровадження тотального державного контролю за цінами.

Приховану інфляцію не можна визначити безпосередньо, але є опосередковані методи вимірювання:

- співвідношення між контрольованими державою цінами і цін на ринку;
- зниження рівня товарно-матеріальних запасів;
- втрати часу на пошук потрібних товарів;
- співвідношення між «вимушеними» заощадженнями та величиною касових залишків;

3) залежно від основних причин, які зумовлюють інфляцію:

- інфляція попиту (збурення попиту) – її формують грошові фактори – емісія паперових грошей, швидкість їх обертання, стан фінансово-кредитної системи, відношення національної валюти до інших.

- інфляція витрат виникає у результаті зміни витрат виробництва і пропозиції товарів на ринку. Інфляція витрат – це збурення пропозиції. Головними її імпульсами є підвищення цін на енергію та сировину, зростання номінальної заробітної плати. Найстрашніше в інфляції витрат те, що вона породжує інфляційну психологію – в масовій свідомості людей виникає впевненість, що інфляція буде наростати і надалі (працівники вимагають підвищення заробітної плати під майбутнє зростання цін, а підприємці – завчасно закладають в ціну своїх товарів очікуване зростання витрат);

4) залежно від міри збалансованості:

- збалансована інфляція, при якій ціни піднімаються відносно помірною і одночасно на більшість товарів і послуг;

- не збалансована, коли ціни на різні товари і послуги піднімаються не одночасно і по-різному;

5) залежно від рівня її передбачення:

- очікувана, яку можна спрогнозувати на який-небудь період часу і вона як правило є прямим результатом діянь влади (наприклад, лібералізація цін з 1 січня 1992 року);

- не очікувана, характеризується неочікуваним стрибком цін та негативно відбивається на податковій системі і грошовому обігу.

Причинами інфляції можуть бути (на погляд сучасних економістів):

- дефіцит державного бюджету, який фінансується за рахунок емісії грошей;

- фінансування інвестицій в умовах бюджетного дефіциту;

- імпорт інфляції в умовах відкритої економіки;

- інфляція набуває само підтримуючий характер в результаті інфляційних очікувань. Подолання інфляційних очікувань населення і виробників – найважливіше завдання антиінфляційної політики держави.

Негативні соціально-економічні наслідки інфляції:

- зниження реальних доходів населення (це стосується особливо людей з фіксованими доходами – бюджетні працівники, пенсіонери, студенти);

- знецінення фінансових активів (ощадні рахунки, облігації);

- зниження мотивації до інвестування довгострокових програм (не надають банки довгострокових кредитів), мотивації до праці;

- порушення відносин між позичальниками (дебіторами) та кредиторами (від інфляції виграють дебітори);

- прискорюється матеріалізація грошей, зменшуються вклади населення, кредитні ресурси банків, підривається грошово-кредитна система;

- перерозподіл доходів між приватним і державними секторами (домогосподарства несуть певні витрати, які для держави є інфляційним податком).

Інфляційний податок сплачується автоматично домашніми господарствами, а отримується емітентом грошової маси, тобто державою.

- ефект інфляційного оподаткування (ефект Танзі-Олівера): свідоме відстрочення внесення податкових відрахувань у державний бюджет платниками податків.

Антиінфляційна політика держави – це сукупність заходів держави, спрямованих на встановлення відповідності між темпами зростання грошової і товарної маси.

Антиінфляційні заходи можуть застосовуватись до відкритої інфляції.

Антиінфляційна політика має 2 види:

1) адаптивна, яка проявляється у пристосуванні до умов інфляції, у пом'якшенні її негативних наслідків, поступовому зниженні темпів зростання грошової маси.

Основні заходи:

- обмеження грошової пропозиції;
- стабілізація інфляційних очікувань;
- посилення регулювання цін і доходів в тому числі за допомогою укладання договорів з підприємцями та профспілками про темпи підвищення цін і заробітної плати.

2) активна антиінфляційна політика (шокова терапія).

Основні заходи:

- збільшення податків на бізнес і громадян;
- регулювання валютного курсу;
- проведення грошової реформи конфіскаційного типу;

заборона емісійного фінансування державного бюджету.